

Uniwersytet Kardynała Stefana
Wyszyńskiego w Warszawie

Prof. dr hab. Konrad Raczkowski
Instytut Ekonomii i Finansów UKSW
ul. Dewajtis 5
01-815 Warszawa
website: www.konradraczkowski.info
email: raczkowski.konrad@gmail.com
email: k.raczkowski@uksw.edu.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Mateusza Cieślaka

pt.

„MECHANIZM ROZSTRZYGANIA SPORÓW MIĘDZY PAŃSTWEM A INWESTOREM W POLITYCE HANDLOWEJ UNII EUROPEJSKIEJ”

napisanej pod kierunkiem naukowym

prof. dr hab. Artura Nowaka-Fara

Wstęp

Niniejsza recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Mateusza Cieślaka została opracowana na podstawie pisma prof. dr hab. Bogumiła Kamińskiego – Przewodniczącego Rady Naukowej dyscypliny ekonomia i finanse (uchwała nr 744/2023). Przedmiotem oceny są obszary uznane według wymogów wynikających z art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2017 poz 1789 z późn. zm.) i dotyczą:

- znaczenia podjętego problemu naukowego, jego oryginalności, również w kontekście rozwiązania,
- ogólnej wiedzy teoretycznej Doktoranta w dziedzinie nauk ekonomicznych, w dyscyplinie ekonomia,
- umiejętności oraz dojrzałości Doktoranta w zakresie samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Międzynarodowe prawo inwestycyjne oraz międzynarodowy arbitraż inwestycyjny i ekonomia procesów rozstrzygania sporów między inwestorem, a państwem, są kluczowymi wyznacznikami polityki handlowej nie tylko w Unii Europejskiej. Do dnia 31 grudnia 2022 r. wg Nawigatora Rozstrzygania Sporów UNCTAD odbyło się 1257 publicznie znanych spraw

rozstrzygania sporów między inwestorem, a państwem (ISDS), na podstawie międzynarodowych umów inwestycyjnych. Liczba ta nie zawiera prowadzonych sporów poufnych. Jednocześnie do tej pory pozwany były 132 państwa, gdzie wysokość zasądzonych i wypłacanych rekompensat czasem przekraczała miliardy dolarów. Dane te potwierdzają, że podjęty problem badawczy posiada międzynarodowy i globalny charakter i jest niezwykle ważny z praktycznego punktu widzenia. Jednocześnie w literaturze przedmiotu problemy rozstrzygania sporów między inwestorem, a państwem dotyczą, m.in.

- a) samego powoływania arbitrów, reformy systemu podejmowania decyzji i rozstrzygania sporów (m.in. Langford, Behn, Malaguti 2023: *Journal of International Dispute Settlement*, Volume 14, Issue 2, June 2023, Pages 149–175, <https://doi.org/10.1093/jnlids/idad006>; Schill, Vidigal, 2021: *International Economic Dispute Settlement Demise or Transformation?*, Cambridge University Press; Callaghan, Howard, Brekoulakis, 2023: Influence in investor-state dispute settlement: a dynamic concept, *Journal of International Dispute Settlement*, 2023, 00, 1–23 <https://doi.org/10.1093/jnlids/idae028>);
- b) instytucjonalizacji wyjątkowości korporacyjnej (ISDS i neoliberalny kapitalizm; m.in. Ciocchini, Khoury, 2018: Investor State Dispute Settlement: Institutionalising “Corporate Exceptionality”. *Oñati Socio-legal Series* [online], 8 (6), 976-1000. Received : 02-02-2018 ; Accepted : 11-06-2018. Available from: <https://doi.org/10.35295/osls.ji:1/0000-0000-0000-0970>),
- c) perspektywy kontekstowej rozstrzygania sporów (m.in. Du, 2022: Explaining China's approach to investor-state dispute settlement reform: A contextual perspective, *European Law Journal*, Volume 28, Issue 4-6, July-November),
- d) ekonomicznej nierównowagi sił pomiędzy inwestorem, a państwem przyjmującym (niezrównoważona ekonomia polityczna) i zmniejszania globalnego dobrobytu (m.in. Schjelderup, Stahler, 2021: Review of International Economics, Volume 29, Issue 4, September; Wegmann, V., & Hall, D. (2021). The unsustainable political economy of investor–state dispute settlement mechanisms1. *International Review of Administrative Sciences*, 87(3), 480–496. <https://doi.org/10.1177/00208523211007898>),
- e) modeli optymalnych ISDS (m.in. Stahler, 2023, An optimal investor-state dispute settlement mechanism, *Journal of Economics*, 138).

Oznacza to, że z teoretycznego punktu widzenia problem jest szeroko badany i lokuje się zarówno w dziedzinie nauk ekonomicznych, jak i nauk prawnych, przenikając się wzajemnie. Jednocześnie podjętą w niniejszej dysertacji tematyka badawcza wypełnia lukę poznawczą dotyczącą

mechanizmu rozstrzygnięcia sporów między inwestorem, a państwem, w polityce handlowej Unii Europejskiej w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia, w subdyscyplinie wiodącej: ekonomiczna analiza prawa międzynarodowego oraz neoklasycznego nurtu teorii kosztów transakcyjnych w nowej ekonomii instytucjonalnej.

Niewątpliwą wartością dodaną dysertacji jest przedstawienie implikacji wyroku Wielkiej Izby Trybunału Sprawiedliwości UE z dnia 6 marca 2018 r., który za sprzeczne z prawem unijnym uznał klauzule arbitrażowe zawarte w 196 umowach o wzajemnej ochronie inwestycji (BIT).

1. Ogólna charakterystyka rozprawy

Recenzowana praca doktorska składa się z wykazu skrótów, wstępu, pięciu rozdziałów, wniosków i rekomendacji, bibliografii oraz wykazu tabel. Została zredagowana łącznie na 238 stronach. Bibliografia zawiera 35 poz. literatury, 15 rozdziałów w pracach zbiorowych, 40 artykułów w czasopiśmie, 36 aktów prawa i orzeczeń, 10 analiz oraz 19 dokumentów, 10 aktów prawa UE, 4 słowników i encyklopedii. Dodatkowo Doktorant załączył wykaz publikacji elektronicznych (19 dokumentów, 33 artykuły w czasopiśmie i elementy prac zbiorowych, 9 analiz oraz 27 innych stron internetowych).

Zaprezentowana bibliografia dobrze dokumentuje dysertację. Wydaje się natomiast, że bardziej dychotomiczny lub mniejszy ilościowo podział samej bibliografii, byłby bardziej czytelny. Rozprawa jest napisana z dbałością zarówno o poprawność językową, jak i estetyczną formę układu treści.

2. Ocena metodyki prowadzenia badań

Projekt przyjętej metodyki badawczej oraz zdeterminowany tym wyborem zestaw danych metod badawczych powinien być ściśle skorelowany z określonymi problemami/pytaniami badawczymi, celem, oraz przyjętymi hipotezami.

Doktorant głównym celem badań uczynił krytyczną, prawno-ekonomiczną analizę mechanizmu ISDS w ujęciu ex-post, skupiając się na najważniejszych słabościach samego mechanizmu ISDS. Jednocześnie przyjął pytanie badawcze (które jest synonimem problemu badawczego): W jakim kierunku należy zreformować najważniejsze elementy obecnie funkcjonującego mechanizmu rozstrzygnięcia sporów inwestor-państwo?

W tym miejscu należy zauważyć, iż sam tytuł dysertacji mógłby stawiać inwestora przed państwem w samym układzie słów, co sam Doktorant zauważył i podkreślił w tekście, a było podyktowane przyjęciem uprzednim takiego tematu pracy doktorskiej. Zastosowane relacyjne ujęcie

pytania badawczego w kontekście celu pracy, jak i przyjętej hipotezy jest poprawne, aczkolwiek zachęca do zadania dalszych pytań. Z pewnością Doktorant mógłby pokusić się o samo doprecyzowanie pytania badawczego, jak i celu, dookreślając, o jaki konkretnie obszar objęty badaniem chodzi (w tym wypadku o możliwość dodania „Unii Europejskiej”), co znalazło swój wyraz w prawidłowo doprecyzowanej hipotezie.

Doktorant sformułował pięć pytań szczegółowych oraz trzy hipotezy pomocnicze, które z uwagi na zastosowaną logikę rozmytą trudno jednoznacznie dopasować korelacyjnie. W związku z powyższym **nasuwa się pytanie (1): które szczegółowe pytania badawcze wskazane w rozprawie można przypisać do konkretnych hipotez badawczych w układzie korelacyjnym? W których rozdziałach Doktorant rozwiązuje/odpowiada na konkretne zaadresowane szczegółowe pytania badawcze?**

Doktorant w przedstawionej dysertacji zastosował sześć metod badawczych. Recenzowana część metodyczna rozprawy cechuje się prawidłowością kierunku dociekań oraz wystarczającym podejściem, a prezentowane wyniki badań posiadają walor użyteczności dla praktyki obrotu gospodarczego, nie tylko w kontekście rozstrzygnięcia sporów między inwestorem, a państwem, ale również szczególnie w kierunku rozwoju ekonomii instytucjonalnej, czy szerzej – polityki gospodarczej.

3. Merytoryczna ocena pracy

W ocenie merytorycznej rozprawy przedstawione zostaną najważniejsze cząstkowe opinie o zawartości merytorycznej poszczególnych rozdziałów wraz z oceną całościową dysertacji.

Struktura rozprawy nie budzi zastrzeżeń, chociaż przydałaby się większa konsekwencja metodyczna w ujednoczeniu wniosków – ich dodaniu analogicznie w każdym rozdziale, lub nie umieszczaniu wniosków końcowych w rozdziale na rzecz bardziej rozbudowanej części pt. Wnioski i rekomendacje (Zob. rozdział pierwszy bez wniosków, w rozdziale drugim zastosowano podsumowanie części rozdziału, w rozdziale trzecim zastosowano wnioski w pkt. 3.4., 3.8 i 3.9, rozdział czwarty – wnioski zarówno do pkt. 4.1, jak i 4.2, z kolei w rozdziale piątym – brak wniosków).

W rozdziale pierwszym Autor zaprezentował ochronę bezpośrednich inwestycji zagranicznych w ramach otoczenia instytucjonalnego. Uwypuklił uwspólnotwienie BIZ w polityce handlowej UE, przedstawiając źródła prawnomiędzynarodowej ochrony inwestora, aktorów w polityce handlowo-inwestycyjnej UE, czy same formy i regulaminy w ramach mechanizmu ISDS. Wartościową częścią tej części dysertacji jest autorskie zestawienie zmiany regulacji WPH w zakresie BIZ, a także dogłębne wyjaśnienie pojęć podstawowych w kontekście mechanizmu ISDS. Cennym

uzupełnieniem tego rozdziału byłoby jego większe powiązanie ze statystyką BIZ w UE, która jest publicznie dostępna w bazach Eurostatu, czy Banku Światowego. Dodatkowo – opisanie wpływu ekonomicznego korporacji ponadnarodowych (w ramach BIZ) na rozwój gospodarki/poszczególnych gospodarek UE (dalszy opis na s. 64 i 68 jest zbyt skromny).

Rozdział drugi przedstawia wpływ mechanizmu rozstrzygnięcia sporów inwestor – państwo na przepływ BIZ i wydaje się być w stosunku do pozostałej zawartości dysertacji, piętą achillesową. Doktorant nie wyjaśnia w stopniu podstawowym luźno zaprezentowanych rekomendacji z Moterrey, Dohy i Addis w sprawie międzynarodowych umów inwestycyjnych. Z kolei w wyzwaniach metodologicznych stwierdza, że „w określeniu wpływu traktatów inwestycyjnych wyposażonych w mechanizm ISDS na przepływ inwestycji zagranicznych są zatem konieczne badania ekonometryczne” (s. 67), ale ich nie przeprowadza. Na szczęście odnajdujemy wykaz pozycji literatury, który wprost wskazuje Autor, jako tych, w których takie badania zostały przeprowadzone. Jednocześnie zaprezentowane w pkt 2.5 wyniki badań, dotyczą powołania się na inne badania, jednak ich opis nie wyjaśnia, o jakich próbach i zakresach badawczych mówimy? Doktorant przedstawiając podsumowanie rozdziału (s. 71-72) stwierdza, iż „większość literatury naukowej koncentruje się na korzyściach płynących z traktatów inwestycyjnych...” (s. 71), jednak stosując osobliwe wnioskowanie dedukcyjne w ramach stopniowalnej konkluzywności przypuszczeń wywodzących się z zaprezentowanych przesłanek, nie przedstawia np.: komparatystycznego zestawienia literatury, który jednoznacznie potwierdzałby takie stanowisko. W związku z powyższym rodzi się **pytanie (2): które państwa Unii Europejskiej są kluczowymi beneficjentami stosowania mechanizmów rozstrzygnięcia sporów między inwestorem, a państwem w ramach prowadzonej polityki handlowej UE?**

Rozdział trzeci przedstawia analizę efektywności kosztowej mechanizmu rozstrzygnięcia sporów na linii inwestor-państwo. To tutaj Doktorant w sposób pożądaný przeprowadza zarówno diagnozę czynników kosztotwórczych, analizę kosztów wraz z wnioskowaniem logicznym, efekty prowadzonych postępowań, opisując również wysokość roszczeń i odszkodowań. Autorskim i cennym wkładem Doktorant w tym rozdziale jest nie tylko właściwe umiejscowienie teorii kosztów transakcyjnych w ISDS, ale także zaprezentowanie kategorii kosztów transakcyjnych z podziałem na państwo i inwestora (s. 81), czy dobrane celowo zestawienie czasów trwania arbitrażu (s. 84-85). Równie ważne jest zaprezentowanie przez Doktoranta rozkładów czasów trwania spraw do ostatecznego orzeczenia oraz całkowitych kosztów stron, trybunału i administracyjnych (s. 96-97), jednak szkoda, że do wartościowych wyników S.D. Francka, Doktorant nie nałożył swojej matrycy dodatkowych, empirycznych badań własnych, które można byłoby zestawić z danymi np.: Chartered Institute of Arbitrators, Kluwer Arbitrator Blog, Statista, The International Arbitration Statistics

(Report), czy Lexis Nexis: Arbitration statistics. Zaległości te Doktorant zrekomensował w dalszej części tego rozdziału ss. 100-104, 113, 118-129).

Rozdział czwarty opisuje standardy traktowania inwestorów, skupiając się na dwóch kluczowych kategoriach, jak wyłączenie oraz traktowanie bezstronne i słuszne wraz z minimalnym standardem postępowania. To tutaj Doktorant stosując efektywne dowodzenie rekurencyjne, prezentuje zestawienie liczby zarzucanych i stwierdzonych naruszeń przepisów traktatowych, orzeczenia w których zastosowano doktrynę skutku środka, doktrynę zamiaru, czy twórczo zobrazowany spór Herberta Harta i Ronalda Dworkina i jego wymiar problemowy w międzynarodowym arbitrażu inwestycyjnym. W związku ze słusznym stanowiskiem Doktoranta (s. 174), iż „należałoby rozważyć wprowadzenie dworkinowskiej myśli do nowo reformowanego modelu mechanizmu rozstrzygania sporów inwestycyjnych”, zasadnym jest zadanie **pytania (3): w jaki sposób integracyjna teoria prawa zapewniłaby jednoczesną ochronę inwestora, jak i państwa przyjmującego inwestycje bezpośrednie, zmniejszając koszty transakcyjne?**

Rozdział piąty przedstawia przełomowe orzeczenie TSUE z 2018 r. uznające, że klauzule arbitrażowe zawarte w międzynarodowych umowach o popieraniu inwestycji (intra EU BIT) są sprzeczne z prawem UE. W rozdziale zaprezentowano przebieg postępowania przed TSUE i jego konsekwencje, główne założenia MIC, czy porównanie modeli ISDS przed i po wyroku Achmea. Doktorant umiejętnie uzasadnia możliwość interpretacyjną sprzecznych przesłanek znajdujących się w stanie izostenii w ramach przyszłych form i możliwości arbitrażowych i innych alternatywnych wobec ISDS. Prezentuje także wartościowe ujęcie komparatystyczne podejść trybunałów do sporów na gruncie TKE przed i po wyroku Achmea, wraz z modelami ISDS (s. 206-208).

Wnioski i rekomendacje przedstawiają podsumowanie zaprezentowanych wyników badań wraz z weryfikacją przyjętych hipotez. Należy zauważyć, iż Doktorant stosując w umiejętny sposób wnioskowanie dedukcyjne (zwłaszcza w rozdziałach trzecim, czwartym i piątym) sformułował na wstępie konkluzję o określonej wartości logicznej w ramach raczej hipotezy głównej i ujęcia zagregowanych czynników (m.in. czasu rozstrzygania sporów) w efektywności kosztowej. Tym samym sfalsyfikował ułamkową część przyjętej hipotezy głównej, weryfikując pozytywnie główną hipotezę badawczą, przyjęte szczegółowe hipotezy badawcze, odpowiadając na przyjęte pytania badawcze.

Ogólny obraz rozprawy doktorskiej przedstawia biegłość Doktoranta w badaniu efektywności regulacji prawnych w ramach ekonomicznej analizy prawa, gdzie Autor łączy podejście pozytywne z normatywnym. Być może Doktorant mógłby się pokusić o większe zastosowanie metod ilościowych, zwłaszcza obliczeń kosztów transakcyjnych, jednak i wtedy mógłby się narazić na zarzut podporządkowania prawa ekonomicznej użyteczności. Dysertacja i przyjęty w niej nurt

wnioskowania przypisać można i należy ekonomicznej analizie prawa w nurcie szkoły progresywnej, inaczej zwanej szkołą reformatorów prawniczych, gdzie przede wszystkim bada się rynkowe niesprawności, uzupełnionej nurtem perspektywy funkcjonalnej w ramach teorii wyboru publicznego i nierynkowego procesu podejmowania decyzji. Z kolei uzyskane wyniki badań wypełniają lukę poznawczą w zakresie możliwości prowadzenia analizy i wnioskowania logicznego w mechanizmach rozstrzygania sporów między inwestorem, a państwem, nie tylko w ramach polityki handlowej Unii Europejskiej.

Wniosek końcowy

Recenzowana rozprawa doktorska mgr Mateusza Cieślaka pt. „Mechanizm rozstrzygania sporów między państwem a inwestorem w polityce handlowej Unii Europejskiej” stanowi dojrzałą zarówno w przyjętej treści, jak i zastosowanej metodyce pracę naukową. Jej charakter wyznacza studium teoretyczno-badawcze o oryginalnym charakterze.

Uważam, że rozprawa doktorska mgr Mateusza Cieślaka pt. „Mechanizm rozstrzygania sporów między państwem a inwestorem w polityce handlowej Unii Europejskiej”, napisana pod kierunkiem naukowym Prof. dr hab. Artura Nowaka-Fara spełnia wymogi stawiane dysertacjom doktorskim przez Ustawę o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003r. (Dz. U. z 2017r., poz. 1789) w zw. z art. 179 ust. 2 ustawy dnia 3 lipca 2018 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018, poz 1669) i z tego względu **wniosuję o dopuszczenie Pana mgr Mateusza Cieślaka do dalszych etapów przewodu doktorskiego, w tym do publicznej obrony przedłożonej dysertacji doktorskiej.**

Prof. dr hab. Konrad Raczkowski

